

630.659

TÁRSADALMI ÁTALAKULÁS
VALLÁS NÉLKÜL!

EGYHÁZI BESZÉD,

MELYET

SZ. ISTVÁN MAGYARORSZÁG ELSŐ APOSTOLI
KIRÁLYÁNAK ÜNNEPÉN

1872-ki AUGUSZTUS 20-án BUDÁN

TARTOTT

Dr. SCHLAUCH LÖRINC,

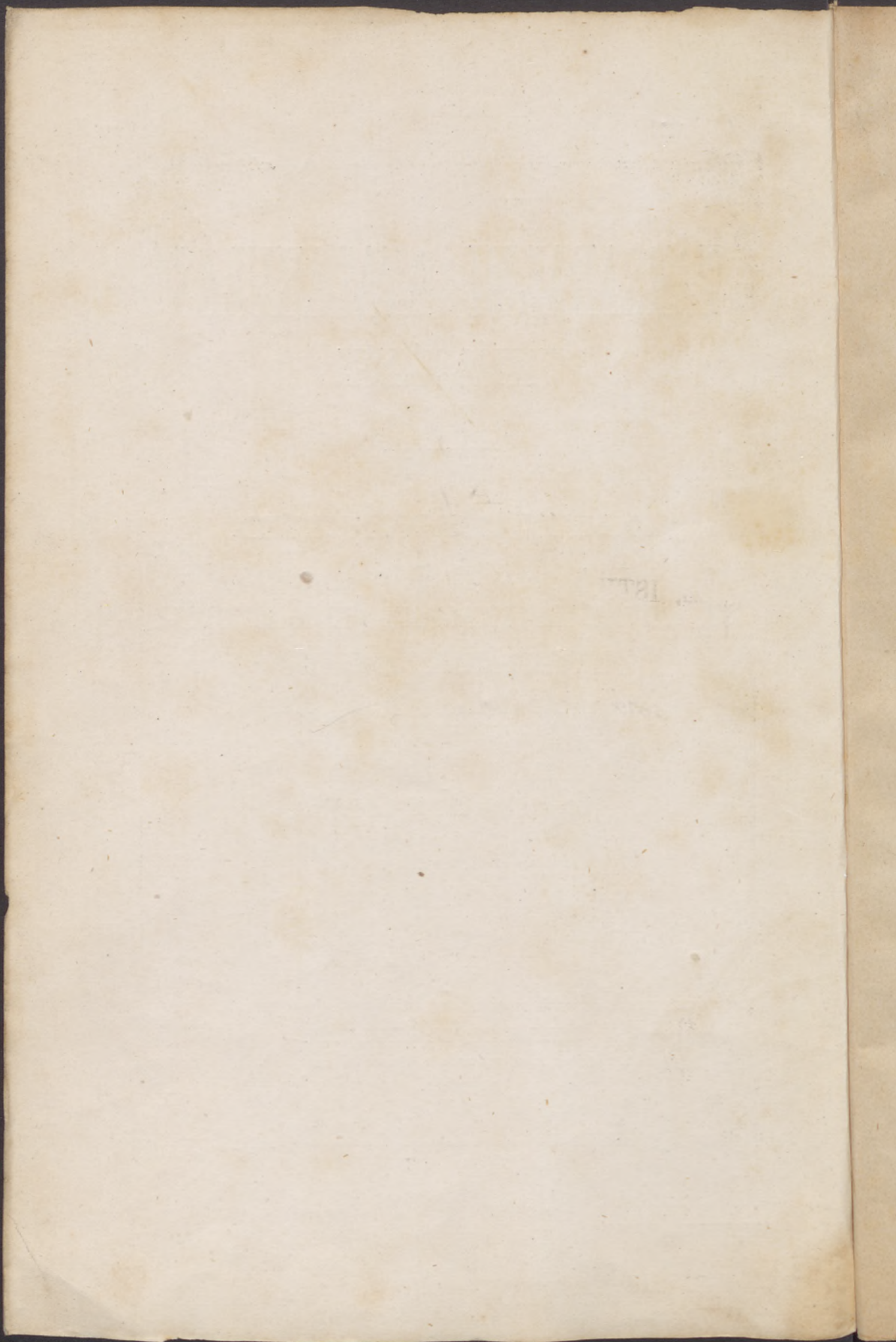
CSANÁDI KANONOK.

TEMESVÁROTT.

NYOMATOTT MAGYAR TESTVÉREKNÉL.

1872.

TÁRSADALMI ÁTALAKULÁS

VALLÁS NÉLKÜL!

EGYHÁZI BESZÉD,

MELYET

SZ. ISTVÁN MAGYARORSZÁG ELSŐ APOSTOLI
KIRÁLYÁNAK ÜNNEPÉN

1872-ki AUGUSZTUS 20-án BUDÁN

TARTOTT

Dr. SCHLAUCH LÖRINC,

CSANÁDI KANONOK.

TEMESVÁROTT.

NYOMATOTT MAGYAR TESTVÉREKNÉL.

1872.

REPUBLIC OF HUNGARY
NATIONAL LIBRARY

630659

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B 1370/1983
LELTÁRI SZÁM

„Nem akarjuk, hogy ez rajtunk
uralkodjék.“

Luk. 19. 14.

A nemzet szent ünnepet ül!

Ma a vallási, nyelvi s párteltérések egy gyúponban egyesülnek. Nincsen honfi, ki ma büszke önérzettel magáénak ne vallaná e hazát; nincs, kinek lelke előtt egy nagyszerű multnak emléke ne emelkednék föl; nincs, ki kegyelettel meg ne hajolna azon szent alak előtt, ki a nemzetnek hazát alkotott, ne csókolná a kezét, mely kereszténységének s kezdő civilisatiójának bölcsőjét ringatta; nincs, ki ne áldaná a szellemet, mely az alkotmányos szabadságnak alapját megvetette s azt, valamint a nemzetet az örökkévalóság ihletével átszellemíteni kívánván az Égieknek felajánlotta.

S ez jól van így? Ez szent kötelesség!

Jaj a nemzetnek, mely multját felejthetné, mely önzésével rombolná le azon emlékeket, melyekbe egykori dicsősége érebetükkal van vésve!

Jaj a magyarnak, ha félreismerné egykori hatalmának kútforrását, nagyságának egyedüli titkát s tán — fenmaradásának egyedüli feltételét!

A nyolcszázados tölgy csak is gyökereiben bírja erejét, s hanyatlásának, elsatnyulásának első percei azok, midőn a gyökér tápláló ereje szünik.

Szent István királyt a katholika egyház dicső szülöttjét, a keresztény erények fenséges példányképét, honalapítónak ismeri a nemzet.

S méltán!

Fegyverrel szerzett birtok, a hatalom kétes vivmánya, a nyers erőnek esik ismét könnyen áldozatul; de a szerzett hont erkölesi alapon szilárdítani s állandósítani csak a keresztény állambölcs Szent István vala hivatva.

Tevékenysége e nagy férfinak épen azon korra esik, melyben a kath. egyház általánosító jellegénél fogva magában egyesíté századának összes anyagi s szellemi érdekeit, magában öszpontosítá mindazon elemeket, melyek a római birodalom foszlányaiból örökségképen reá szállottak. De a byzanci nagy császárság egyrésztől, valamint Nagy Károly roppant birodalma is a hűbéri jog erejénél fogva a nemzetek függetlenségét nagy mérvben fenyegette. Óriási feladat vala tehát ily körülmények közt a magyar nemzetet az általános nép-fogalombani elmerüléstől megóvni, megóvni attól, hogy a császár hűbérese ne legyen, hogy ne legyen másnak adófizetője az, ki honát hős tetteivel, vérével szerzette.

Róma az időben a szellemi hatalomnak a történelemben eddig nem ismert magaslatán állott. S azok szemében, kik az uralkodónak nagyságát nem a birodalom térfogata, vagy a fegyver szerenese-kockája, hanem azon befolyás szerint mérlegelik, melyet az az emberi nemre

a társadalomra gyakorol: azokra nézve a pápai hatalomnak nem volt vetélytársa nem is leendő utódja soha¹⁾).

S ime ezen hatalom védszárnyai alá menekült Szent István s országát s nemzetét a római szentszéknek ajánlotta fel. S ő ezen államférfiúi bölcs tette által biztosította a magyar-állam önállóságát, megvédte a nemzetnek függetlenségét, bevezette azt a nyugat-európai független államok sorába mint egyenjogú, önálló független társat.

A középkorban ugyanis a világhatalom állása úgy hozta magával, hogy a keletkező kisebb államok s országok vagy a császár, vagy a pápa — mint két legfőbb uralkodó hatalom — védelmét kérték ki.

A kettő közt azon különbség volt, hogy a császár védenői annak hűbéresei lettek, elismerték legfőbb uralkodói joghatóságát s így állami önállóságuk is csak névleges vala. Ez által részét képezték azon nagy birodalomnak, melyben a nap soha le nem nyugodott, s melynek jogára alól később csak véres küzdelmek árán menekülhettek.

A római szentszék védenői ellenben csak a hitegséget tüntették fel, csak a gyermekeknek lelki atyjok — a kereszténység közös atyja — iránti hűségnek adtak kifejezést akkor, midőn magukat neki alárendelték. De akár fejedelmeik választásában, akár országuk kül- s belügyeiben, akár világi dolgaik elintézésében s javaiknak birtokában s élvezetében minden országotól s magától a római szentszéktől is függetlenek voltak.

¹⁾ Geschichte des Ursprunges und Einflusses der Aufklärung in Europa. W. E. Hartpole Lecky II: 102.

Igy fogta ezt fel Szent István és utódjai, így a történelem, így értelmezte ezt maga a római szentszék.

„Ugy hiszszük, tudni fogod,“ — így ír VII. Gergely pápa Geyzának, Salamon király vetélytársának: (1075. Mart. 23.) „hogya Magyarországnak hasonlóan más kitűnő országokhoz tulajdon szabadságának élvezetében kell maradnia, s hogy semmi más ország fejedelmének alávetve nincsen, hanem a szent s közös római anyaegyháznak, mely alárendeltjeit nem szolgálknak, hanem mindannyiokat gyermekeinek tekinti¹⁾.“

Szent László király 1179-ben azt mondá: miszerint Szent István azért kérte magát a szentszék által koronával feldiszzitenni, hogy ezen viszony (vinculo) által mind önmaga, mind utódjai a kath. hitben hajlíthatlanul megszilárduljanak²⁾.

Midőn 1291-ben Rudolf római császár Magyarországot fiának Albertnek mint a birodalom hűbéréért oda ajándékozta; felszólamlott ellene IV. Miklós pápa, kijelentvén, hogy Magyarország semmi idegen fejedelemnek nem lehet alárendeltje, mert elejétől fogva az apostoli szentszék védelme alatt állott³⁾.

Hajoljunk tehát meg első szent királyunk bölcsesége előtt, ki államférfiai előrelátással felismerte a veszélyt, mely az ifju országot a nyugati római császárság részéről fenyegette; de felismerte egyszersmind azon hatalmas támpontot is, mely valamint a vallás magasztos elveiben,

¹⁾ Vetus et nova Ecclesiae Disciplina auctore Ludovico Thomassino T. III. p. 71.

²⁾ u. o. 74. l.

³⁾ u. o. 74. l.

ugy a római szentszék szellemi hatalmában a magyarra nézve rejlett.

Nemzetek jöttek azóta, nemzetek mentek, királyi trónok keletkeztek s enyésztek el, romba dőlt a byzanci hatalmas birodalom s mindez, valamint a nyugat-europai államrázkodtatások ez országot érintetlenül hagyták.

A magyar Európában nyelvre, szokásra, életmódra nézve idegen vala, csupa ellenséges elemek közt elszigetelten állva, folytonos csatározásokban megtizedelve, kifáradva vagy a hunnok s avárok sorsára volt kárhozható, vagy a hatalmas szomszédok általi elmállásnak nézett elébe.

S mégis közel kilenc századot ért itt e maroknyi nép. Sokkal gyengébb lévén hogyses Europa nyugalmára veszélyes lehetett volna; de erényeiben, kitartásában, ősi hagyományaihoz való ragaszkodásában elég erős arra, hogy a Mindenható Isten azt mai napig fentartsa, hogy legyen ma is a keresztény civilisationak előőrse, mint volt a keresztény Európának a barbár hadak berontásai ellen hajdan védőfala.

Áldjuk érette az isteni gondviselést!

Az Isten keze védte e nemzetet.

Szent István hazát alapított és intézményeket létesített, melyeknek majd 9 százados alapját a keresztény vallás elveitől kölcsönözte: mi nem alapítunk hazát, de átalakítjuk intézményeinket; szükséges-e vagy tanácsos-e mellőznünk azon elveket, lerombolnunk azon alapot, melyeket a kereszténység képvisel, — a vallás-erkölesi elveket?

Az e kérdésre adandó felelet képezendi mai szent beszédem tárgyát.

I.

A külszinezet után itélve a társadalom ma a közművelődés azon fokán áll, melyen az emberiség eddig nem állott soha. A természettudományok, a művészetek, az ipar ragyogó fényben tüntetik fel a 19-ik század vivmányait.

Tisztelet azért az emberi ész hatalmának.

A Megváltó is azt mondá: „Legyetek tökéletesek mint a ti mennyei atyátok is tökéletes¹⁾,” s a ki az emberi szellem magasabbra irányzott törekvését kárhozzatja, az a keresztény morál lényege ellen vétkezik; de ép oly vétkessé válik az, ki a közművelődést egyedül az észben keresvén, a szívet pedig s annak kimondhatlan szenvedéseit tekintetbe nem vévén; azon kérdéseknek természetét félreismerné, melyek ma a világot nyugtalanítják.

A kérdés nem az: mily módon lehetne eme vagy ama jogi intézményt tökéletesbiteni, ezen vagy azon törvényt megjavítani; hanem valjon az alap, a melyen eddig a társadalom fennállott, leromboltassék-e s pótoltsassék egy újabb által, mely a lelkiismeretnek nagyobb szabad-

¹⁾ Máté 5. 48.

ságot, az egyénnek fesztelenebb mozgást, a szorgalomnak bővebb jutalmat, a haladásnak tágabb tért, a művelődésnek magasabb röptet ígér?

A kérdés — a mint látni — társadalmi, tehát a megoldás is oly tényezőben keresendő, mely az egyes államok szűk köréből kilépven, az egész társadalmat átöleli.

Majdnem két évezred óta az állam-alakulásokban, a magán s nyilvános életben a keresztény morál törvényei voltak mérvadók. Ezek uralkodtak a nemzetgazdaságban, az iparban, a tőkében, a hitelben, a munkatéren, az osztályok kölcsönös viszonyaiban. A főelv vala: önszeretet, de párosulva az igazsággal, az irgalmas-sággal, a hűséggel.

Ma a tudomány állítólag kideríté, hogy az élet minden tényezői sajátlagos törvények szerint működnek, s így a keresztény eszmék az élet jelenlegi magaslatán túlhaladott álláspontnak tekinthetők. A mindennapi élet szükségletei a közműveltség fejlettségénél fogva oly ezernyi alakban nyilvánulnak, hogy a pezsgő s életvidor kor azokat már-már elhalaványította s azért az eddigi keresztény alap lerombolható, az eddigi erkölcstan pedig, mely a jót azért mert jó parancsolta, a roszt azért mert rossz tiltotta, helyettesítsék egy újabb morál által, mely a hasznost tartván szem előtt egy újabb jogrendszert teremtsen az államok, népek, családok s egyének számára.

„Az emberiség ujjászületése új eszmék szerint új alapon!“ Ez a jelszó. „Vallás nélküli társadalom,“ „új társadalmi morál!“ Ez az eszköz.

Komoly megfigyelésre méltó szavak ezek keresztény hallgatóim! A társadalmi kérdés a történelem szerint nem ma állittatik fel először ily határozott alakban. A művelt Görögország s a hatalmas Róma bukását is a társadalmi küzdelmek előzték meg. A világtörténelem pedig a világítélet, vajha az napjainkban is az élet mestere volna!

II.

Mily törvények szerint történik az emberi nem haladása, s valjon a szabadság, a vallás, az erkölestan, a tudomány, a művészet mily mértékben hatványozzák azt, ezt kideríteni a cultur-bölcsészet feladata.

De egy bizonyos!

Az tudniillik: hogy a társadalmi átalakulások, vallás-erköcsi alap nélkül eddig még mindig a hatalom kérdésévé fajultak. A hatalom pedig csak addig terjed, a meddig a szuronyok ereje.

Szabadság vallás nélkül pedig a szenvedélyesség kérdése, mely erköcsi ellensúly nélkül romboló árként elsöpri a emberiség legdrágább kincseit.

A keresztény-társadalmi alap hiánya a nyilvános s magán élet folytonos hullámzásait idézi föl s a bizonytalanság félelmétől zaklatott szivekben egy — a jobb jövő, vagy a távol ködképekben csillámló boldogság utáni — kimondhatlan vágyat ébreszt.

Ennek következménye a folytonos elégedetlenség, melyet sem a tökéletesebb polgári intézmények, sem a kormányoknak jóakarata nem képes megnyugtadni.

Hivatkozzam-e a történelemre, mely Europa nyolevan éves szenvedéseiről tesz tanuságot? Rámutassak-e azon

számtalan kísérletekre, melyek tétettek s tétetnek ma is azért, hogy az emberi nem társadalmi helyzete javíttassék s melyeknek eredménye soha sem áll arányban azon erőhöz, melyet az illetők lángesze s tán jó szándéka is kifejt? Kérdezzem-e: nyugodtabbak-e ma a szívek, elégedettebbek-e a kedélyek?

Ha a vallás és a vallás-erkölesi elemek a nyilvános életből száműzetnek: mi marad még hátra?

Elméletek, melyeket a gyakorlati élet megszegyenit; kísérletek, melyek a nyugalmat kockáztatják, a szorgalom gyümölcseit kétségé, a takarékoságot kedvtelenné, a számitást lehetetlenné teszik.

Leendenek törvények, melyek a vigyázatlant büntetik, leend szolgálja nép, mely magasabb erkölesi önérték nélkül az önérdéket isteníti, s e mértékkel — az önérdék mértékével — méri a munkásnak fáradságait, a tisztviselőnek önfeláldozását, a tudományt, a művészetet, a hazafiságot, az irgalmasságot s az emberi kebel minden magasztosabb nyilvánulásait.

Íme a vallás nélküli társadalom váza. Nem örvendetes, de a felállított elvnek természetes következménye.

Mert csak az igazság gyümölcsöző, a tévedés mindig meddő.

III.

Azt mondják: a vallásra alapított állam a középkorba terel vissza; a jelenkor követelménye pedig az: hogy mellőzve minden hitvallást, egyedül a társadalmi morál uralkodjék.

A középkort felidézni senkinek nem lehet akarata, sem hatalma. Isten nélkül pedig nem létezhetik bármi néven nevezendő morál.

Az erkölcsi érzelmek, melyek az egyes ember s a társadalom ösvényét szabályozzák, két forrásra vezethetők vissza. Azok

a) vagy az Istenben mint minden erény ősalapjában gyökereznek, vagy

b) mellőzve az Istent, az egyéniségből — az önérdekből — kiindulva egyedül a földi jólét előteremtésére irányozvák.

Az előbbiek örökké változhatlanok, mert „az Ur igéje megmarad mindörökké¹⁾“. Az Ur igéje nem alkszik az emberek szeszélyével, sem pedig nem változik az államkormányzat bármely átalakulásával. Népeknek s kormányoknak egyaránt az igazság zászlaját lobogtatja. Nem hajol meg a hangzatos szavak előtt, hanem az ámitást

¹⁾ Péter I. 1. 25.

előbb utóbb leálcazza. Határozottan kijelöli azon vonalt, melyen túl az államhatalom nem terjedhet, ha csak az egyénnek Istentől adott jogait letiporni nem akarja; a szenvedélyektől felkorbácsolt tömegnek pedig érthetően kijelenti: „Nincs hatalmasság, hanem csak Istentől, s amelyek pedig vannak az Istentől rendeltettek¹⁾“; inti azt, hogy a törvénynek nemcsak a büntetés miatt, hanem a lelkiismeretért is engedelmessé kell lenni²⁾.

Az erkölcsi alap, melyen e szerint a társadalom összes tényezői működnek, csalhatatlan törvény, mely az állampolgárok kölcsönös jogait s kötelességeit, azok körét s irányát kimutatván, azon valódi érdekközösséget idézi elő, melyen a közös jólét nyugszik.

Ezen alapon áll azon erőteljes és becsületes osztály, mely a munkát nem szégyenli; mely vallását, mint hozzáférhetlen szent kincsét őrzi; mely a műhelyben, a raktárakban, az eke mögött megőrzi a hagyományos erkölcsi tisztaságot, a hiu élvágy által még meg nem fertőztetett családi boldogságot; mely édes hazájában még azt találja, mit minden nemesen érző talál: ifjúsága édes emlékeinek örökké kiüríthatlan varázsát, férfiúi tevékenységének s fáradhatatlan munkásságának színhelyét, földi reményeinek s vágyainak jutalmazóját.

Ez alapot megingatja az újabb ugynevezett „társadalmi morál.“ — Mert

¹⁾ Rómaiakhoz írt levél 13. 1.

²⁾ u. o. 13. 5.

IV.

A modern társadalom sokoldalú életnyilvánulásaiban új, eddig ismeretlen igényeket támasztott, melyeknek kielégítését az egyéni 'érdek' szinte mint a társadalom 'érdeke' sürgetőleg követelik.

Az 'érdek' tehát jog, mely az állampolgárok viszonyait az együttlét szükségessége szerint hivatva van idomítani; — az 'érdek' az egyedüli mérvadó az egyén s államhatalom közti viszonyokban; — az 'érdek' az új társadalmi élet szabályozója s legkiválóbb tényezője.

Ugy tartják az új társadalmi tudományok!

Ime e pontban fekszik a mai társadalom egész nyomora, itt keresendő korunk kimondhatlan szenvedéseinek kutforrása, itt az indoka annak, hogy dacára minden erőlködésnek a felzajlott hullámok csillapulni, nem akarnak. Az Urat, ki a hullámoknak eddig parancsolt, nem ismerik többé Uroknak, az emberi nyomor vidoran tombol — mert az Ur alszik.

Kétségtelen; hogy a társadalmi együttlét lemondással s önfeláldozással jár. Az ember némely jogainak korlátoztatását kénytelen tűrni, mert ez embertársainak jogai gyakorolhatására szükséges, s e jog-korlátozás olykor, midőn a közjó kívánja, önfeláldozássá is

fokoztatik. Lemondás, önfeláldozás mindig ellen-
tétben áll az 'érdekekkel' úgy, hogy sokszor a lelki emel-
kedettségnek egész telje kívántatik arra, hogy az önzés a
közjó felett ne diadalmaskodhassék.

Az 'érdek' jogosultsága által behálózott lelkiismeret
a kétely s összeütközés eseteiben vallás nélkül biztos ve-
zetőt nem talál. A lelkiismeret már nem Isten ítélő-
széke, hanem küzdter leend, melyen a jó és rossz közti
különbség elmosva, a polgári kötelességek teljesítése csak
a haszon és kár szerint fog mérlegeltetni.

Ha pedig az 'érdek' és 'hasznosság' elvei a lel-
kiismeret szentélyébe már behelyezkedtek, akkor ez súly-
pontjává válik a magán és nyilvános életnek. Az egész
társadalom ettől nyereendi szinezetét. Nyelv, izlés, tevé-
kenység, életnézlet e szerint módosulnak. Tudósok, mű-
vészek, maga az államhatalom meghajolandnak előtte. S
a hol a régi vallás-erkölcsi elvek ezen újabb életténye-
zővel összeütközésbe jönnek, meg lehetünk győződve, hogy
a szeretet a rövidebbet huzza. Nem az leend a kér-
dés: mit parancsol az Isten, a lelkiismeret, a kötelesség,
a humanitás: hanem mit tanácsol az 'érdek.' A gyengéd
érzelmekeket a hideg számítás váltandja fel. A családi bol-
dogság néhány heti phantasia leend, ezután pedig a szív-
telenül számítgató önzés azon édes kapcsokat, melyeket
a szeretet füzött, meglazítja, széttépi. A társadalom köré-
ből lassankint eltűnik a magasabb eszményi öntudat s a
létérti küzdelem leend az érdek.

Az 'érdek' kiragadja az embert a családból, hogy
erejét eszközként felhasználván, előbb utóbb közönnyel

a nyomornak oda dobja. Az érdek teremtette a pauperismust, a társadalomnak ezen folytonosan nyílt sebét, mert mindene a pénz, minden lépteinek indoka az önzés, fő erénye a gazdálkodás.

A „hasznosság“ mértéke előli a minden nagy, minden fenségesért föllángoló érzelmet. Tudomány, művészet pusztán kenyér-keresetté válnak. A közélet minden mozzanatait csak az érdek szerint latolgató eljárás bizalmatlanságra, szükkeblülésre s mindannak kicsinylésére vezet, a mi a pénzkérdésen túl van. Csak ebben van üdv, minden egyéb ábránd vagy bárgyuság.

Az érdektől átszellemült társadalom az Istent mellőzhetőnek hiszi vagy meghagyja a nyomor vigaszául¹⁾.

Siralmas képe ez egy társadalomnak, mely a civilizációval dicsekszik, de mely belsőleg beteg mert erkölestelen.

Az irás azt mondja: a jó fát gyümölcseiről ismerhetni meg, s én kérdem: ilyen azon társadalmi morál, mely hivatva lenne a régi biztos vallás-erkölcsi alapot pótolni? mely hivatva volna a társadalom ujjászületését eszközölni?

Lehetetlen!

A nyolevan éves nyomor, melyet már felidézett, elítéli e morált, melynek szerzője ismeretlen, alapja az önhaszon, temploma a tőzsde, örjögő reménye a nyerevény, vigasztalója az öngyilkosság, végeredménye a társadalom felbomlása.

¹⁾ Geschichte der Gesellschaft von Dr. J. J. Roszbach IV. 471.

V.

Állittatik, miszerint a kereszténység a társadalom mai műveltségének magaslatán elveszté már erejét, újjászületési hatását.

Megengedem, hogy vannak kedélyek, melyek a kereszténység szelid jótékonyága iránt elvesztették érzéküket s ennek szükségét kevésbé érzik. Megengedem, mert különben tagadnom kellene a nap éltető melegét naponta érző kebelnek az Isten e fölséges ajándéka iránti közönyét, tagadnom kellene a kebel elfásultságának lehetőségét, tagadnom a rossz példa hatását, a nevelés téves irányzatát vagy éppen elhanyagoltatását. . . .

De megszűnt-e a tudomány magasztos lenni azért, mert kilenc tized része az emberiségnek még sötétségben ül, annak fenségét fel nem fogja, édességét nem élvezi, roppant hatalmát nem ismeri? Értéktelen-e a művészet, mert kevesen értik, még kevesebben ápolják, legkevesebben gyakorolják?

A kik az emberi nem művelődési történelmét tanulmányozzák, tudják, hogy mindig voltak korszakok, amelyekben nem csak a vallás, hanem minden egyéb erkölcsi tényezők elvesztették befolyásukat. Ezek átmeneti korszakok voltak. A szenvedélyek tomboltak, a társadalmi

haladás magas hullámokat vetett, mindenütt a romlottság, az enyészet jelei mutatkoztak s az áramlat sokszor századok fáradalmaival letarolta. De a vihar lezajlott, az ég kiderült s a kimerült szivek enyhébb érzelmeknek adtak helyet.

Nagyon csalódnék az, ki azt hinné, hogy korunk a keresztény vallással mitsem gondol.

Az emberiség tán soha nagyobb szükségét nem érezte a vallási vigasztalásnak mint ma; sőt még magában az ostromban is, mely a vallás ellen intéztetik, magában a küzdelemben egy kimondhatlan fájó érzelm nyilvánul: a csalódás tudniillik, hogy sem a vallás nélküli társadalom, sem az új társadalmi morál nem képes a sziveknek azon nyugalmat adni, mely után azok oly igen áhítoznak.

A kéjvágy a társadalom egyes rétegeit oly mélyen áthatotta, hogy a korlátokat, melyeket a ker. ethika, az illem, a közérzület, a kegyelet eddig vont, sem a törvény szigora, sem a rendőrség ébersége, sem a közmegegyezés nem képes többé fentartani.

A nagyravágyás soha nagyobb, a gőg soha kihívóbb, a tudomány soha hiúbb, a tevékenység soha lázasabb: de más részről a kényelem utáni törekvés soha fokozottabb, a kalandok s henyesség utáni vágy soha kedvesebb nem volt mint ma. A lehetlent is elérni lehetőknek látszik¹⁾.

Igen; mert a szív sokkal nagyobb mint a világ. A szívben mindig több vágyak lesznek, hogysem azokat a társadalmi morál kielégíthetné vagy rendezhetné, a szívnek mindig több szenvedései leendnek, hogysem azokat a társadalom gyógyíthatná.

¹⁾ Guizot.

A vágyak túlszigázása oly kietlenné tette a sziveket, hogy élvezetet élvezet után hajhászván, a nyereményt csak csepp viznek tekintik, mely a szomjat a helyett hogy oltaná, még fokozza. Soha a világ nem látta a kívánságok, szeszélyek, követelések oly halmazát mint ma.

A mai társadalmi morál eszméjében olyasmi rejlik, mi az emberiséget tévutra, a népeket folytonos lázadásra ingerli; mert a rideg jog által szabályozott érdekküzdelmet a végletekig fokozza; mert e tudomány megsemmisíteni készül sирontuli hitünket, a puszta törvények pedig nem képesek többé megvédeni a régi hűséget, a régi becsületességet.

Nem igaz, hogy a föld az embernek boldogság utáni vágyait betölthetné; nem igaz, hogy a hiányos álladalmi intézmények egyedüli vagy főokai azon nyomasztó s szomorú helyzetnek, melyben az emberi nem sinylődik.

Lényegünkben van a hiba, belállapotunkban van a baj, mely minden emberi gyógyítói ügyesség alól kivonja magát. A rendetlenség bennünk van, mert kívánalmaink rendetlenek. A szenvedés az isteni gondviselés által az emberi nem rendeltetésével van összekötve. Tehetségeink s érzelmeink különfélesége fokozza vagy enyhíti a szenvedéseket. Mint szabad emberek teremtjük a bajt, de sem rendeltetésünk titkát, sem szenvedéseink határát e földön nem ismerjük.

Rendezzük társadalmi intézményeinket legjobb belátásunk szerint, osszszuk el az élvezeteket a legbölcsebben, emeljünk lelenházakat, építsünk dologházakat, rendezzük be börtöneinket a humanitás követelményei szerint; sem

böleségünk, sem vagyonságunk a tátongó űrt ki nem fogja tölthetni.

Vallást! Vallást! ez az emberiség vészkiáltása mindenütt és minden időben. Vallást! mely a nagyravágyást fékezze vagy megnyugtassa. Vallást! mely bennünket szenvedéseinkben támogasson, fájdalmainkat enyhítse. Vallást! mely elviselni segítse az élet terheit, melyek alatt mindnyájan görnyedünk, — enyhítse a sors csapásait, melyek mindnyájunkat sujtanak, — gyógyítsa a sebeket, melyek rajtunk — bármely életnemhez tartozunk is — ejtetnek. Ne éljen csalódásban bármely államböles, hogy vallás nélkül a nagy munkával megbirkózhassék. Magasabb hatalom kívántatik erre, mint a földi hatalom. Nagyobb láttávtat, mely a földön túl terjed. Erre Isten szükséges és az örökévalóság¹⁾.

¹⁾ Guizot.

VI.

Korunk a 89-i elvek örökösének vallja magát és zászlajára feltűzte a szabadság, egyenlőség s testvériség jelvényeit.

A szabadságnak orgiáit hű kezekkel jegyezte fel a történelem.

Az egyenlőségnek is meg volt a maga Commune-je.

Csak a testvériségnek — vagy helyesebben a szeretetnek — nem voltak még saturnáliái, de meg kell vallani, nem is voltak sok fénynapjai.

Pedig a szeretetben fekszik a társadalom morálja.

Nem azon szeretet ez, melyet a mai kor negélyez, hanem melyet csak Isten s annak szent vallása teremthet s ápolhat; azon szeretet, mely tűrő, kegyes, mely nem irigykedik, nem cselekszik rosszul, nem fualkodik fel, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, mely nem gerjed haragra, nem gondol rosszat; azon szeretet, mely nem örül a hamiságon, hanem az igazságon örvend, mely mindent elvisel, mindent remél; azon szeretet, mely soha meg nem szünik, ha a nyelvek elnémulnak is, ha a tudomány elenyészik is¹⁾.

¹⁾ I. Cor. 13. 4—9.

S ha az emberiség nem a szabadságon kezdi ma is ujjaszületését, nem az egyenlőtlenségben keresi időnkinti nyomorának kulcsát, hanem megfordítván a sorrendet, a szeretetet teszi első helyre, tán jobb időket érne.

A nemzetek életében a szívnek is van része s a ki azt legbensőbb rejtekeiben át nem kutatta, az a nyilvános életben sok államférfiui botlást fog feljegyezhetni.

Midőn szeretett hazánkra a sötét napok ónsulya nehezedett, midőn fiai közt a visszavonás, a pártszellem dühöngött, mi üzte el mindig a kétségbeesés felhőit? tán az érdek? tán az önhaszon? tán az önzés? a párt-érdek, melynek jelszava: a mely párt megalkuszik, feladja önmagát? az önhaszon, melynek szemei előtt mindig önszemélye, soha a közjó nem lebeg? az önzés, mely nem az ellenvélemény kibékítésére, hanem megsemmisítésére tör?

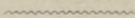
Oh nem!

Fiainak testvércsókjá forrasztotta ismét össze a szét-ágazó érdekeket, mely érdekek mint az álbarát keze szétszakítani akarták a szíveket, melyeket az ősök vallásos erényei, melyeket százados jó és balsors, öröm, szenvedés, szabadság, börtön, jólét, nyomor elválaszthatlanul összekötöttek.

Nemzetünk sokszor az enyészet örvénye felé sodortatott s ujjaszületésének talizmánja mindig őseink vallásos erényeiben volt.

Ugy legyen ma is.

Oh ne ingassuk meg a régi alapot!

VII.

Ma midőn Magyarország ujjaszületése forog kérdésben, előtte áll a 19-ik századbeli civilisatio minden dicső vivmányaival, de mindennemű hátrányaival is, s a kérdés nem annyira a körül forog: mit fogadjon el a közművelődésből, mint inkább a körül: mit veszítsen ősi jelleméből.

A vallás nem áll ellentétben a közművelődéssel, nem hátráltatja a tudományok fejlődését, nem a művészet, az ipar, a kereskedelem fokozatos haladását. Mert

Oda lehet mutatni azon megbecsülhetetlen áldásokra, melyeket a kereszténység nagy elvei az emberiségre s különösen e honra árasztottak; — a rabszolgaságra, mely midőn más népeknél rendszeresítve, hazánkban alig vala névről is ismeretes; — oda azon számtalan törvényre, melyek a rendet a szabadsággal egyesítvén, e hon polgárait családi köreikben boldogokká, a nyilvános életben becsültekké, hazájukra, nemzetükre, magyar nevükre büszkékké tették.

A nemzetnek multja, fejlődése, szokásai, egész nemzeti jelleme a kereszténységtől át volt szellemülve; s ez

képezte nagyságát, ez óvta meg a hanyatlástól — s merem mondani az enyészettől.

Bár csak ne válna meg e nemzet ezen nagyszerű multjától; bár ne dobná oda a civilisatio kétes vívmányainak a mult iránti kegyeletét, háladatosságát azon tényező iránt, mely őt nagygyá s dicsővé tette; bár ne ajándékozna oda Isten áldását

De nem! nem! elég átok sujtotta már e nemzetet, s az isteni irtalmasság nem engedendi, hogy a kereszténység szelleme, mely védő angyal vala a veszély idejében, hogy e jótévő geniusz eltávozzék a nemzet oldala mellől ma.

Szent István bölcsesége a magyar államéletnek oly alapot adott, melynek szilárdsága kilenc század viharaival dacolt. Az unokáknak szent kötelességük e drága örökséget hiven megőrzni, s mint első szent királyuk bölcseségének örökösei nem nemzeti jellemüket az általános civilisatióba elsúlyeszteni, hanem ezt a nemzet sajátosságai-
val, mély vallásosságával, tántorithatlan dynasticus érzelmeivel, szilárd becsületességével, romlatlan erkölcsével, családi életének szentségével s tisztaságával összhangzatba hozni.

Államokat megingatni herosztrati dicsőség lehet, de a nemzet fejlődésének logikáját s azon törvényeket megfigyelni, melyek szerint e logika működik, valódi állam-bölcsesség.

Soha még nemzet nagygyá nem lett, melynek élete idegen elemek reá erőszakolásával megzavartatott.

A keresztény szellem megőrzésében vagyon a nemzet jövő nagyságának kulcsa, e szellem kiküszöbölésével kezdődnek a nemzet hanyatlásának percei.

Nagy Isten! szent királyunk esedezése által óvd meg ettől e nemzetet! Amen.

